

УДК 330.342

ОБГРУНТУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПАРАМЕТРІВ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

О.В. Балахонова, д.е.н., доц.

Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна», Вінниця, Україна

Балахонова О.В. Обґрунтування соціально-економічних параметрів суспільного життя на регіональному рівні.

В статті розглядається проблема забезпечення стійкості сучасних регіональних спільнот. У межах інформаційної концепції розвитку систем виявлено ключові фактори, які сприяють досягненню певного стану.

Ключові слова: стійкість, інформаційна концепція розвитку, регіональна соціально-економічна система, фаза, комплексний підхід, моніторинг, стадія, підсистема

Балахонова О.В. Обоснование социально-экономических подходов общественной жизни на региональном уровне.

В статье рассматривается проблема обеспечения устойчивости современных региональных сообществ. В рамках информационной концепции развития систем выявлены ключевые факторы, способствующие достижению данного состояния.

Ключевые слова: устойчивость, информационная концепция развития, региональная социально-экономическая система, фаза, комплексный подход, мониторинг, стадия, подсистема

Balahonova O.V. The confirmation of socio-economic approaches of social life at the regional.

The article focuses on the problem of the steadiness of the modern regional communities. Using by the information concept of the system development the main ensuring factors are revealed.

Keywords: sustainability, information development concept, regional socio-economic system, phase, integrated approach, monitoring, stage subsystem

У сучасних умовах глобальних трансформацій стратегічний вектор еволюції світової цивілізації орієнтований на розв'язання проблеми вдосконалення людського капіталу шляхом стійкого розвинення основних соціально-економічних параметрів суспільного життя перш за все на регіональному рівні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

При написанні даної статті автори опиралися на роботи таких вчених: Василенко В. [6], Варналій З. [10], Головченко О. [7], Ізарда У. та його школи [12]. З метою виявлення механізмів, які дозволяють забезпечити стійку динаміку у процесі розвитку регіонів України, регіон розглядається у межах інформаційної концепції складних динамічних систем. На наш погляд, значною гідністю даного природничо-наукового напрямку є його універсальність, так як, ґрунтуючись на загальну теорію систем, базові постулати якої розроблялись такими вченими, як І. Ансофф, Д. Глебрейт, Б. Карлоф, Дж. Лорш, П. Лоуренс, А. Уємов, Е. Мейо, Т. Пітерс, Г. Саймон, Р. Уотерман, А. Чандлер та ін., він органічно доповнений синтезом категорій і законів інформатики, термодинаміки і синергетики. Сформований таким чином інструментарій, дає можливість врахувати не вирішені питання широкого спектру прикладних задач, орієнтованих на дослідженнях об'єктів як систем, розкритті цілісності об'єкта, виявлення різномунітних типів зв'язку досліджуваного об'єкту та зведення їх у єдину теоретичну картину, а також моделювання процесів розвитку об'єкту.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Структура системи визначається її функцією, яка формується під впливом умов зовнішнього середовища. Взаємозв'язок змін функції та структури сприяє підвищенню конкурентоспроможності. Відбір системних елементів спрямований на пошуки механізмів, які найбільш повно реалізують необхідну функцію, тобто на пошуки максимально ефективної архітектури системи. Оцінка структурних змін системи проводиться шляхом виділення динамічних параметрів та відстеження їх змін у часі.

Найважливішою властивістю структури є її відносна стійкість, яка розглядається не як стійкість рівноважних структур типу кристалічних утворень, а як збереження у змінах, тобто динамічна стійкість відкритих систем, яка досягається за рахунок інформаційного обміну. Дана теза формується виходячи з передумови, що абсолютно стійка система нездібна до розвитку, так як пригнічуючи всі відхилення, при будь-якому зовнішньому або внутрішньому впливу вона повертається до точки рівноваги, тому для переходу до нової структури система у якийсь момент повинна стати нестійкою. Однак, перманентна нестійкість – це інша крайність, яка шкідлива для системи, як і гіперстійкість, тому що вона виключає «пам'ять» системи, тобто адаптивне закріплення корисних для виживання в даному середовищі характеристик. Отже, хоча мають право на існування тільки стійкі системи (нестійкі одразу розпадаються), але розвиваються лише ті з них, які здатні на якийсь період часу ставати нестійкими під впливом збурень, які тягнуть за собою появу у системи нових ознак. Таким чином, «розвиток через нестійкість» забезпечує стійкість на більш високому рівні [2].

Мета статті полягає у визначенні напрямків забезпечення стійкості розвитку регіональних соціально-економічних систем в результаті застосування інформаційної концепції.

Виклад основного матеріалу дослідження

Загальні положення інформаційної концепції розвитку складаються у наступному. У рамках даної теорії вивчається клас складних динамічних систем будь-якої природи (біологічних, соціальних, економічних та ін.).

Категорія «розвиток системи» розглядається як процес якісних змін її структури, яка з'являється у результаті переходу від одного рівня розвитку до іншого, більш високому, та який супроводжується трансформацією внутрішніх або зовнішніх зв'язків. Під структурою системи розуміється її внутрішня організація, сприяюча взаємозв'язку складових елементів та визначаюча її якісні

особливості, а також існування системи як єдиного цілого. При цьому, у виді елементів системи можуть виступати будь-які явища, процеси, а також властивості та відносини, які знаходяться у будь-якому взаємозв'язку один з іншим.

Далі перейдемо до застосування указаних положень інформаційної концепції до процесу регіонального розвитку.

На наш погляд, на сучасному етапі регіональну соціально-економічну систему (РСЕС) можна представити як складну, локальну на цілісну територіальну систему, розвиток якої націлено на створення необхідних умов для відтворення ресурсного та людського капіталу на основі:

- підвищення ефективності виробництва, його територіальної спеціалізації та кооперації;
- раціонального використання ресурсів;
- ринкових відносин;
- різних форм власності.

Під розвитком РСЕС слід розуміти процес закономірно спрямованого вдосконалення її якісного стану протягом відносно тривалого періоду часу.

У теперішній час функцією регіональної системи є здійснення соціально-економічної стабілізації та досягнення на її основі стійкого розвитку суспільства, який супроводжується підвищенням загального рівня якості життя населення.

Зважаючи на різноманітність територіальних утворень кожна РСЕС унікальна по своєму складу, масштабам, пропорціям між економічною та соціальною складовими. У цьому зв'язку уявлення її структури у формі чіткої наочної схеми є досить проблематичним. Проте, виходячи з позначеної вище функції, пропонуємо наступну укрупнену схему, яка описує внутрішню будову регіональної соціально-економічної системи (рис. 1). При цьому факт складності РСЕС підтверджується тим, що кожна з указаних складових включає значну кількість явищ, які знаходяться у взаємозв'язку й взаємопов'язаності одне з іншим.

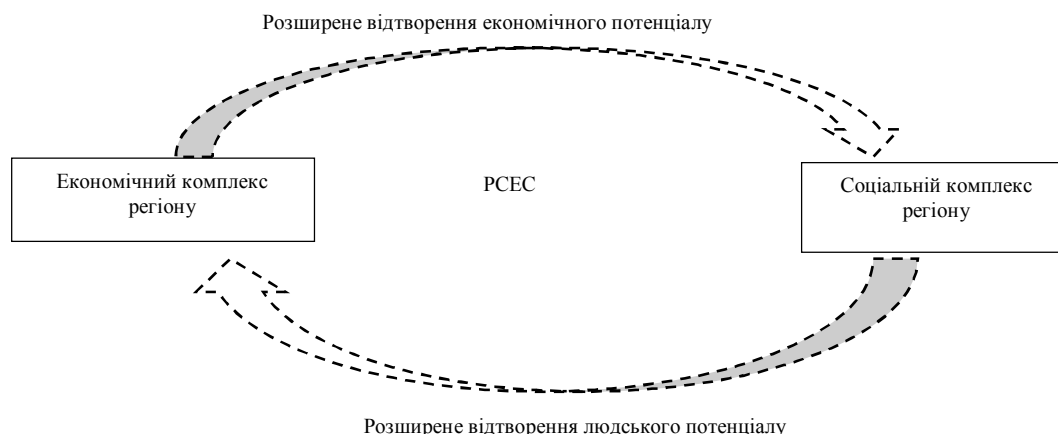

Рис. 1. Укрупнена структура соціально-економічної системи регіону

Переходячи до розглядання динамічності РСЕС, відзначимо, що у рамках інформаційної концепції розвиток системи визначається як зміна її структури, яка виникає під впливом зовнішніх факторів і тягнуть за собою зміни у рівні організації. Поняття «рівень організації» включає уявлення про послідовність зміни структур у ході історичного розвитку системи з моменту її виникнення. Слід підкреслити, що якщо зміни структури можуть бути випадковими і не завжди мають цілеспрямований характер, то змінення рівня організації відбувається необхідним чином. На наш погляд, про досягнення регіональної соціально-економічної системи нового рівня організації свідчить її стабілізація у новому стані. Стосовно до РСЕС процес стабілізації визначаємо як збалансованість розвитку її складових (тобто соціального та економічного комплексу).

Функціональна цілісність регіону обумовлює відносну самостійність, автономність окремих адміністративно-територіальних одиниць регіону (районів, поселень тощо) в мережах ієрархічної структури. Ця автономність у певному сенсі немінуча, як немінуче й те, що будь-який об'єкт має свої специфічні характеристики.

З цих позицій слід розглянути наступні два важливі аспекти: а) обґрунтування системної взаємодії функціональних елементів управління регіоном; б) формування алгоритму оцінки забезпечення ефективного розвитку регіону.

А. Системна взаємодія функціональних елементів управління регіоном. Механізм забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку регіону, з нашого погляду, має бути зорієнтований на процес максимального задоволення суспільних потреб за рахунок досягнення оптимальної пропорції розподілу обмежених ресурсів між видами діяльності і сферами економіки, що відповідає їх обсягу і структурі суспільних потреб. Такий механізм схематично представлений на рис. 2 і функціонально – на рис. 3.

Механізм стійкого соціально-економічного розвитку регіону припускає функціонування взаємозалежних невід'ємних складових, які одночасно приводять у відповідність внутрішні елементи до зовнішніх.

У центрі схеми забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку регіону [4] розташовані досліджувані характеристики регіону, як правило, ті, що описують характерні відмінні якості та властивості будь-якого адміністративно-територіального утворення. Дані характеристики наведені у вигляді функціональної залежності соціально-економічних показників $P = P(X, V, Z)$, які використовуються при оцінюванні ефективності соціально-економічного розвитку регіону. Тим самим створені об'єктивні умови для коректної ув'язки процесу забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку регіону з оцінкою ухвалених рішень.

У процесі оцінки ефективності соціально-економічного розвитку регіону виявляються най-

більш вагомими фактори, що впливають на ефективність соціально-економічного розвитку регіону; формуються рекомендації на рівні регіону (внутрішньорегіональні інструменти реалізації регіональної політики); формуються пропозиції на національному рівні – в рамках національної (державної) регіональної соціально-економічної політики.

Основне завдання рекомендацій щодо формування регіональної політики і пропозицій по управлінню полягає в оптимізації способів застосування інструментів реалізації регіональної політики на національному та регіональному рівнях з урахуванням найбільш вагомих факторів з метою підвищення ефективності соціально-економічного розвитку регіону.

Забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку регіону припускає відповідність вхідних та вихідних параметрів регіональної системи, наявність зворотних зв'язків та керуючої системи з можливістю формалізації її цілей, узгодженість внутрішніх параметрів регіональної системи із зовнішнім середовищем (рис. 3). Запропонований процес забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку регіону має замкнутий цикл і складається з ряду послідовних фаз:

1 фаза – аналіз досвіду (як позитивного та негативного) стійкого соціально-економічного розвитку вітчизняних регіонів; 2 фаза – розробка методики перед плановою оцінкою стійкого соціально-економічного розвитку регіону на основі програмного та модельного забезпечення; 3 фаза – формування механізму стійкого ефективного соціально-економічного розвитку регіону на основі урахування міжнародних економічних, географічних, демографічних, інфраструктурних та інших умов кожного конкретного суб'єкту держави; 4 фаза – використання відтворювального підходу в процесі забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку регіонів та визначення видів інфраструктурного забезпечення; 5 фаза – узагальнення напрямів підвищення стійкого соціально-економічного розвитку регіону; 6 фаза – розробка: концепції, стратегії, програми та заходів зі стійкого соціально-економічного розвитку регіонів; 7 фаза – формування комплексної системи показників стійкого соціально-економічного розвитку регіонів.

При аналізі стійкості соціально-економічного розвитку регіону необхідно виділити дві взаємопов'язані і взаємодоповнюючі підсистеми – розвиваюча та забезпечувана.

Розвиваюча підсистема формує інфраструктуру для ефективного використання обмежених ресурсів і виробництва регіонального сукупного суспільного продукту. Забезпечувана підсистема формує умови для розвитку інфраструктури, що забезпечує якість життя людського суспільства, а також умови для розвитку донорської підсистеми. Обидві ці підсистеми взаємозалежні і доповнюють одна одну.

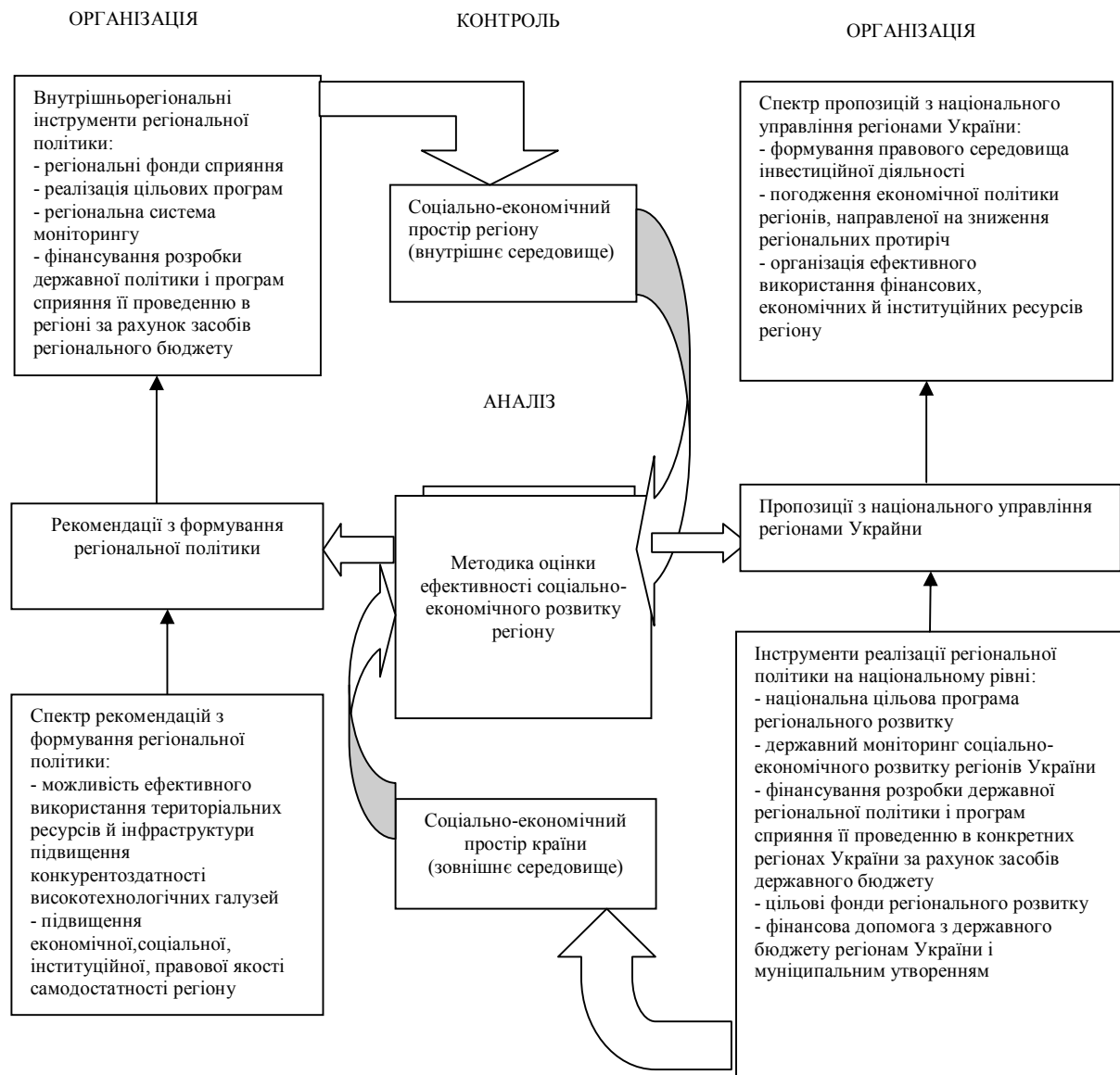

Рис. 2. Забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку регіону

Для визначення пріоритетних напрямків розвитку регіону, а також розробки практичних рекомендацій і пропозицій щодо підвищення стійкості соціально-економічного розвитку регіону необхідно використовувати комплексний підхід, який забезпечить організаційний розвиток розвиваючої та забезпечуваної підсистем.

Процес функціональної взаємодії розвиваючої та забезпечуваної підсистем регіону являє собою комплексний, взаємопов'язаний механізм, який має складну систему зворотних зв'язків. З позицій системного підходу даний механізм можна уявити як концептуальну модель у вигляді чотирьох взаємопроникаючих фаз стійкого соціально-економічного розвитку регіону. Критерієм диференціації стійкості розвитку регіону за стадіями виступає ступень взаємозв'язку елементів розвиваючої та забезпечуваної підсистем кожного рівня.

Визначальною умовою при виборі показників розвиваючої та забезпечуваної підсистем є їх специфічна здатність на кожній стадії задовольняти потреби населення регіону.

Б. Алгоритм оцінки забезпечення стійкості розвитку регіону. На нашу думку, необхідно ієрархічно структурувати п'ять стадій забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку регіону (рис. 4). Перехід від n -ї стадії до $(n + 1)$ -го рівня, а також від $(n + 1)$ -го до n -го аж до нуля, (n – номер стадії) у комплексній системі забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку регіону здійснюється за наступними стадіями.

І стадія – $f(x_n, z_n) > f(y_n, z_n)$ – зростання стійкості розвитку n -ї стадії, де, $f(x_n, z_n)$, $f(y_n, z_n)$ – функціональна залежність найбільш значимого показника розвиваючої та забезпечуваної підсистем відповідно від показника функціональної взаємодії розвиваючої та забезпечуваної підсистем регіону.

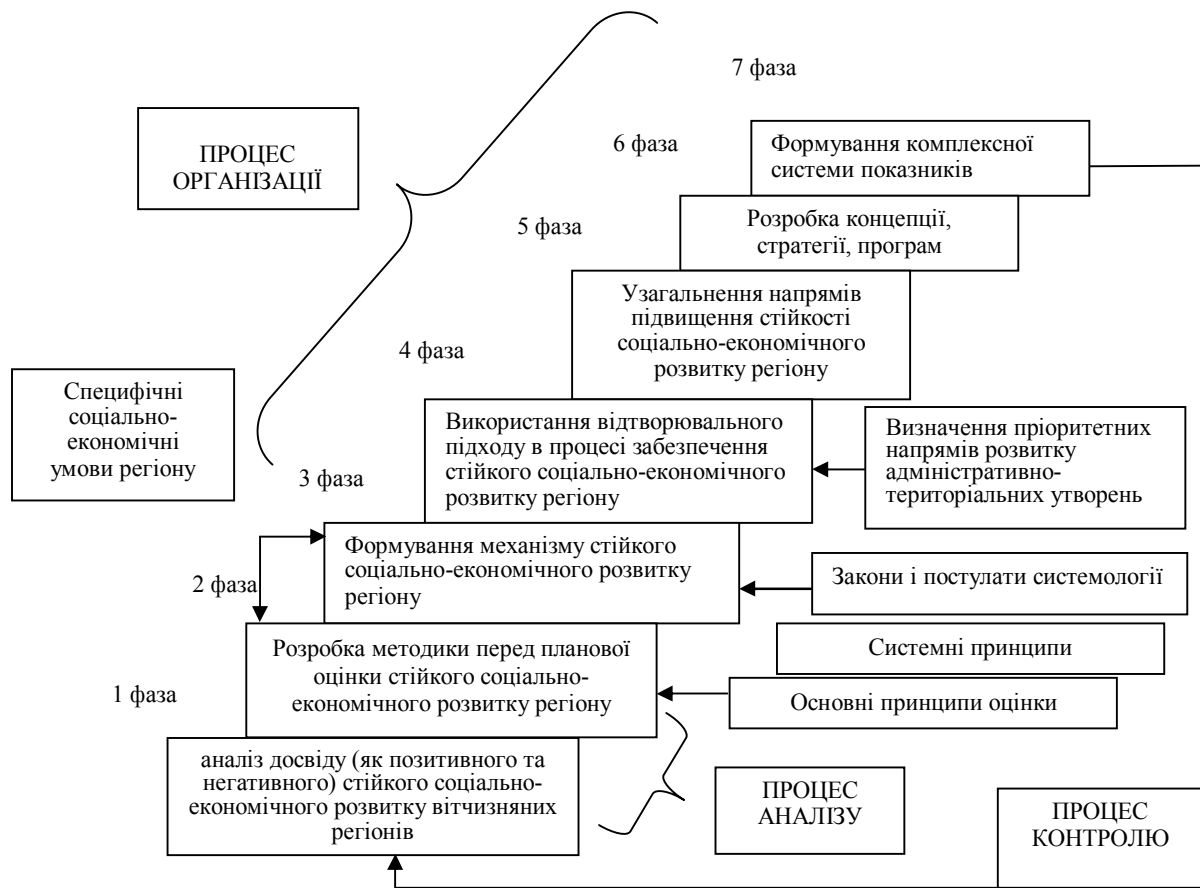

Рис. 3. Процес забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку регіону

II стадія – $f(x_n, z_n) = f(y_n, z_n)$ – стабілізація показників стійкості розвитку n -ї стадії, яка є наслідком досягнення $Z \max n$ – максимального показника функціональної взаємодії розвиваючої підсистем регіону на n -ї стадії.

III стадія характеризується двома можливими варіантами:

$f(x_n, z_n) < f(y_n, z_n)$ – спад ефективності розвитку n -ї стадії

$f(x_{n+1}, z_{n+1}) > f(y_{n+1}, z_{n+1})$ – перехід на $(n + 1)$ -стадію забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку регіону; наступні етапи стійкого соціально-економічного розвитку регіону характеризуватимуться приростом ефективності функціональної взаємодії розвиваючої підсистем регіону ΔZ .

Дамо коротку характеристику стадій забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку регіону.

I стадія складається з незалежно структурованих підприємств та соціальної сфери як базових елементів комплексної системи.

2 стадія формується зі структурованих за галузевою ознакою підприємств з урахуванням регіонального ринку сировини і трудових ресурсів та якісно нового рівня соціальної сфери, а також наростаючої потреби у формуванні інвестиційної привабливості регіону.

На відміну від I стадії системоутворюючі суб'єкти господарювання структуруються на

основі оптимального використання регіональних ресурсів, тим самим забезпечуючи раціональну структуру зовнішніх запозичень.

3 стадія обумовлюється інтеграцією зусиль провідних суб'єктів господарської діяльності даного територіального утворення (бізнес-групи, холдинги, альянси, асоціації та ін) для досягнення рівня оптимального використання ресурсів та максимально позитивних результатів та міжнародному рівні.

Діапазон забезпечуваної підсистеми розширюється і включає соціальну сферу 3 стадії (як синтез 1-ї та 2-ї стадії) – інвестиційний та інноваційний потенціал.

4 стадія необхідно розглядати у статусі макрорегіону з відповідним врахуванням взаємодії складових, здатного до стійкого саморозвитку з варіантами міжнародної економічної інтеграції.

5 стадія – інноваційно-інвестиційна (у межах проголошеної в Україні моделі розвитку національної економіки).

Представимо алгоритм стійкого соціально-економічного розвитку регіону (рис. 5). На основі даного алгоритму можливе здійснення розрахунків для прийняття управлінських рішень з підвищення стійкості соціально-економічного розвитку регіону. Зауважимо, застосування алгоритму можливе до будь-яких регіонів, незалежно від рівня соціально-економічного розвитку.

За допомогою алгоритму оцінювання та забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку регіону можна вирішувати такі завдання:

- систематично проводити аналіз чинників, що забезпечують стійкий соціально-економічний розвиток регіону;
- визначати причини зниження або підвищення рівня ефективності соціально-економічного розвитку територіального утворення;
- контролювати дієвість розроблених практичних рекомендацій та прийняття управлінських рішень щодо підвищення рівня стійкості соціально-економічного розвитку регіону.

В результаті проведеного моніторингу створюються умови для реалізації ефективної просторової стратегії та регіональної політики. Це,

на нашу думку, дозволить забезпечити ефективний соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальних утворень регіону та національної економіки в цілому за допомогою впливу на донорно-акцепторні зв'язки в системі «регіон».

Сьогодні виконання завдань національної соціальної політики контролюється Комітетом економічних реформ. Від урядовців вимагається (www.ukurier.gov.ua): не більш ніж у тижневий термін усі проблемні питання доопрацювати, всі соціальні ініціативи має бути реалізовано на практиці точно в ті дати, які були вказані у плані дій. В тому числі мається на увазі, наприклад, План заходів з виконання завдань соціальної політики на 2012 рік, затвердженого розпорядженням КМ України №189-р від 28.03.2012 р.

Рівень ефективності

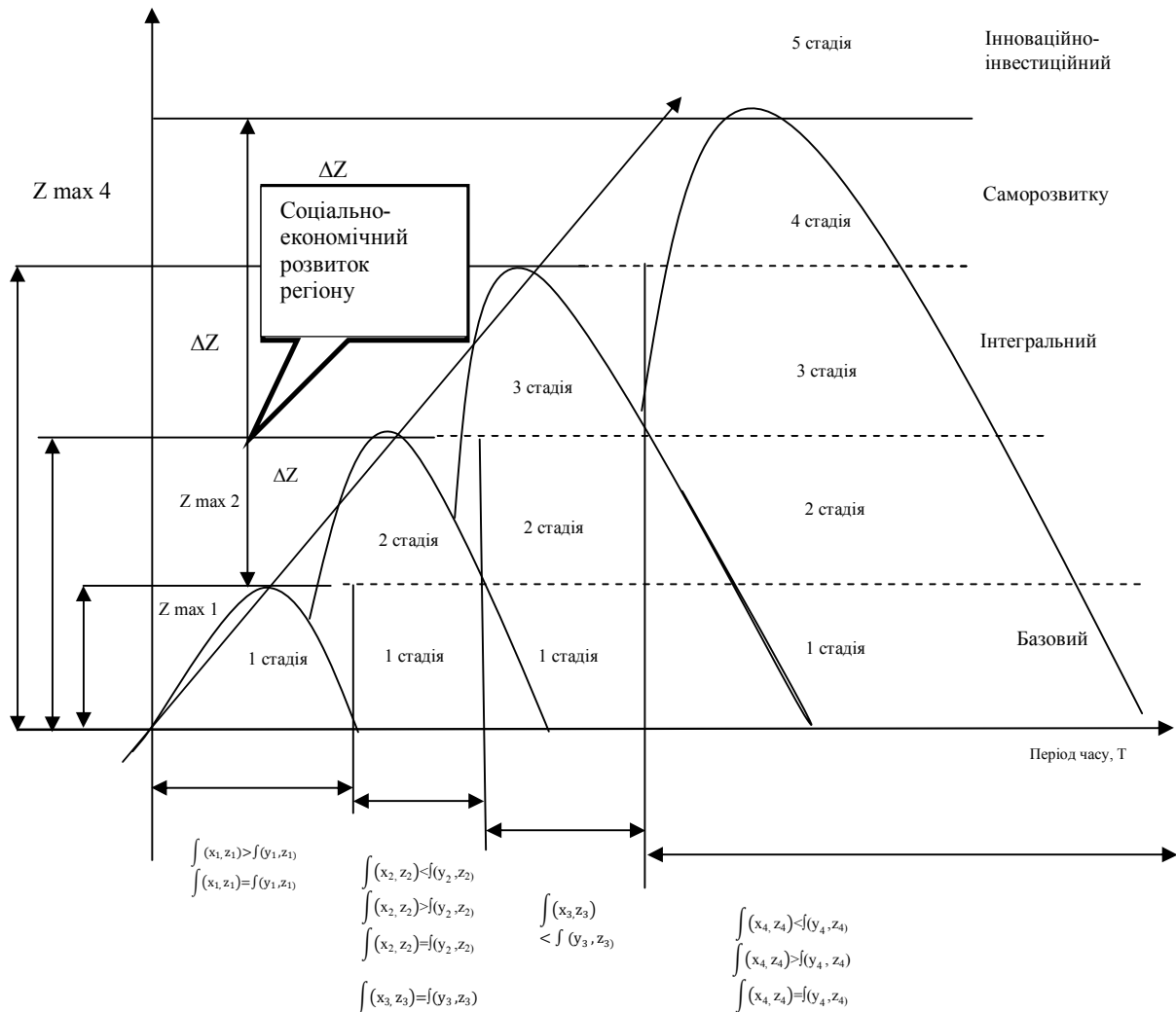

Рис. 4. Комплексна система забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку регіону

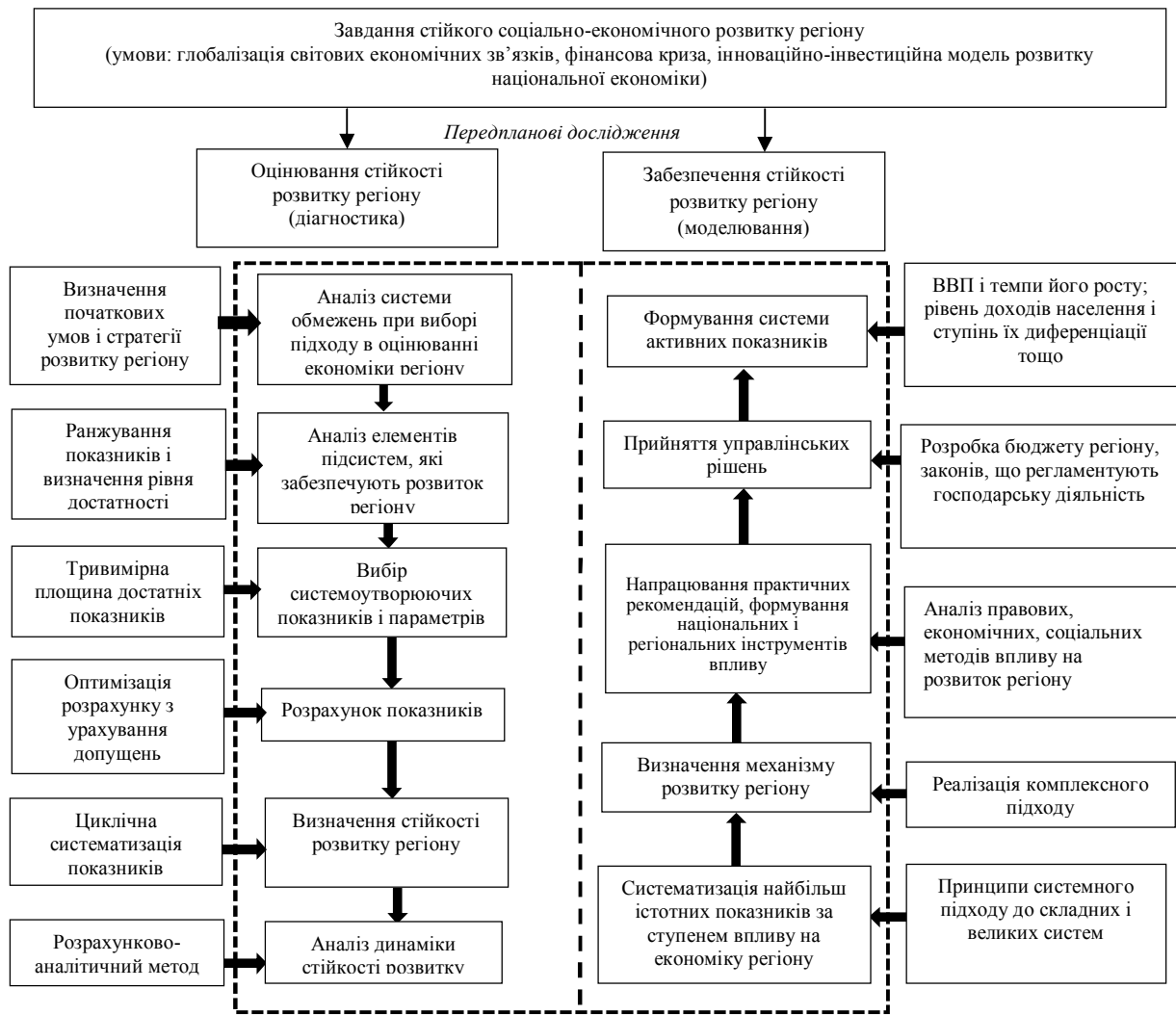

Рис. 5. Алгоритм оцінювання і забезпечення стійкого соціально економічного розвитку

Висновки

1. На сучасному етапі сутність динаміки процесу регіонального розвитку полягає в поступальному циклічному еволюціонуванні, коли в результаті трансформації регіон з територіального утворення перетворюється в складну соціально-економічну систему;

2. Сталий стан РЕС забезпечується існуванням і рівнем розвитку інституційного середовища, яка, з одного боку, є певним інерційним і консервативним фактором, що зберігає загальну структуру системи, а з іншого – має певний ступінь гнучкості, що дозволяє реагувати на дії зовнішнього середовища.

3. Науково-технічний прогрес і впровадження інновацій слід вважати збуреннями, що приводять регіональну систему в стан нестійкості. Отже, розвиток РЕС залежить від її здатності сприймати інновації, що забезпечують в системі процеси розгортання нових властивостей елементів в часі і просторі;

4. Таким чином, сталий розвиток РЕС можна визначити як процес збереження системою стану збалансованості основних соціально-еко-

мічних параметрів при одночасному вдосконаленні внутрішньої структури шляхом трансформації інституційального середовища. При цьому необхідність внутрішніх змін викликається впливом інноваційних процесів, а стабілізація системи в новому стані характеризується стійким зростанням (падінням) ключових показників розвитку економічного і соціального комплексів.

5. Запропоновано алгоритм оцінювання та забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку регіону, за допомогою чого можна вирішувати такі завдання: систематично проводити аналіз чинників, що забезпечують ефективний соціально-економічний розвиток регіонів, визначати причини зниження або підвищення ефективності соціально-економічного розвитку адміністративно-територіального утворення, контролювати дієвість розроблених практичних рекомендацій та прийняття управлінських рішень щодо підвищення рівня ефективності соціально-економічного розвитку регіону. В результаті проведеного моніторингу створюються умови для реалізації ефективної просторової стратегії та регіональної політики.

Можна розглянути величезну кількість моделей, однак оскільки всі ці моделі використовують схожі фінансові показники для прогнозування банкрутства, видається цілком достатнім аналіз трьох перерахованих вище моделей. Як бачимо, результати ряду фінансових показників іноді бувають важко інтерпретувемими. Зрозуміло, що це відбувається, коли чисельник цих показників стає негативним. З математичної точки зору, дані зміни не викликають подиву, адже зміна знака як раз і змінює ситуацію.

Важливість визначення обмежень використання моделей прогнозування банкрутства обумовлена наступною причиною. Отже, труднощі в інтерпретації показників виникають у разі наявності збитку, негативного грошового потоку і негативної величини робочого капіталу. Ці ознаки вже свідчать про певні проблеми на підприємстві. При цьому додаткове залучення кредитів (наприклад, перший показник Таффлера) тільки погіршує становище підприємства. Ця модель прогнозування банкрутства буде свідчити про протилежне, а саме про поліпшення фінансового стану підприємства, що може виражатися у збільшенні сукупного Z-рахунку. Подібна ситуація може призвести до збільшення так званої помилки першого роду, коли модель класифікує підприємство як благополучне, а воно виявляється банкрутом. Важливість

цієї помилки істотно перевищує важливість помилки другого роду (класифікація благополучного підприємства як банкрута), оскільки у другому випадку в якості «втрат» можна розглядати лише «упущену вигоду (банк не надав кредит, контрагенти відмовилися з цим підприємством працювати тощо). При помилках першого роду наслідки можуть бути набагато серйознішими. Безумовно, підприємства мають збиток, або негативний грошовий потік, або негативну величину робочого капіталу ще не обов'язково виявиться банкрутом, і тоді буде вірно класифіковано моделлю як благополучне. Однак, очевидно, що, залишаючи без уваги подібні обмеження, збільшуємо ймовірність здійснення помилки першого роду, а значить і ймовірність величезних втрат, пов'язаних з даною помилкою. Тому видається за доцільне, перш ніж застосовувати моделі прогнозування банкрутства до конкретних підприємств, виявити обмеження, за якими використання моделей є невиправданим. В іншому випадку, застосування моделей прогнозування банкрутства може обернутися величезними втратами

Такі модельні підходи було опробовано на ПАТ «Одескабель» під час проведення НДР «Управління ризиком в інноваційних проектах розробки і модернізації високотехнологічних систем» (ДР № 0107U003790) [5].

Список літератури:

1. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України // Урядовий кур'єр, 2005. – №193.
2. Програма соціально-економічного і культурного розвитку Одеської області на 2008 рік. Рішення обласної ради №446-V від 29.02.2008 р. – Одеса, 2008. – 175 с.
3. Програма економічного і соціального розвитку м. Вінниця на 2011 рік. Рішення міської ради №81 від 14.01.2011 р. – Вінниця, 2011. – 128 с.
4. Балахонова О.В. Регіон: аналіз і управління процесом розвитку: [монографія] / О.В. Балахонова. – Вінниця: Вінницька газета, 2011. – 395 с.
5. Балахонова О.В. Використання модельного підходу для прогнозування банкрутства на основі аналізу / О.В. Балахонова // Економіка: реалії часу. – 2015. – № 5 (21). – С. 106-111.
6. Василенко В.Н. Архитектура регіонального економічного пространства: [монографія] / В.Н. Василенко. – Донецьк: Юго-Восток, 2006. – 310 с.
7. Головченко О.М. Формування механізмів стабільного розвитку регіонів: [монографія] / О.М. Головченко. – Одеса: Фенікс, 2009. – 424 с.
8. Захарченко В.І. Стабільний розвиток регіону: діагностика, методичне забезпечення, політика: [монографія] / В.І. Захарченко, О.В. Балахонова. – Вінниця: ФОП Данилюк В.Г., 2011. – 47 с.
9. Захарченко В.І. Суцність и структура пространственного управління регіональними процесами / В.І. Захарченко // Ринкова економіка: сучасна теорія та практика управління, 2007. – Т.10. – Вип.14. – С. 48-59.
10. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: монографія / З.С. Варналій, А.І. Мокій, О.Ф. Новікова та ін. – К.: Знання, 2005. – 498 с.
11. Шульц С.Л. Методологічні підходи до типологій регіональних суспільних систем / С.Л. Шульц // Регіональна економіка. – 2007. – №1. – С. 18-27.
12. Isard W., Azis I., Drennan M., Miller R., Saltzman S., Thorecke E., Methods of Interregional and regional analysis. – Ashgata, 2004. – 490 p.

Надано до редакції 29.10.2015

Балахонова Олеся Василівна / Olesya V. Balahonova

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Обґрунтування соціально-економічних параметрів суспільного життя на регіональному рівні [Електронний ресурс] / О. В. Балахонова // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2015. – № 6 (22). – С. 24-31. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n6.html>